

Zeitschrift: Romanica Raetica
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 20 (2011)

Artikel: Jon Pult : Pleds e scrits = Reden und Schriften
Autor: Valär, Rico
Vorwort: Intent e survista da "l'ediziun centenara" cun ün pêr tschögns da l'editur
Autor: Valär, Rico
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-858958>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 18.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Intent e survista da «l'ediziun centenara» cun ün pêr tschögns da l'editur

Jon Pult ha scrit üna pruna, ma publichà pac in fuorma da cudesch. Quai es magari la prüma constataziun chi's fa as confruntond cun seis relasch. Be güsta duos cudeschs daja cun sü seis nom – tuots duos in tudais-ch: sia lavur da docter, *Die Bezeichnungen für Gletscher und Lawine in den Alpen*, e sias cronicas davart la vita culturala rumantscha per il radio Beromünster dal 1944 al 1954, *Lebendiges und gefährdetes Rätoromanentum*. Quai es puchà. Jon Pult ha nempe tgnü indombrabels discuors publics e publichà in rumantsch, tudais-ch ed in otras linguas üna runada d'artichels, recensius e cronicas in gazetatas, revistas e periodics. El es stat ün dals importants portapleds ed activists dal ravuogl rumantsch i'l 20avel tschientiner, ingaschè pro la Chesa Planta a Samedan, pro l'Uniun dals Grischs, la Lia Rumantscha, la Società Retorumantscha, pro'l radio e la televisiun rumantscha, ill'Uniun da scripturas e scriptuors rumantscha e svizra ed illa Pro Helvetia. Passa vainch ons è'l stat magister a la Scoula chantunala e lura al Seminari da magistras e masters a Cuaira. Sco activist rumantsch, sco ambaschadur, litterat e pedagog s'ha Jon Pult stantà d'incuntin d'intermediar la litteratura e cultura rumantscha al public rumantsch e svizzer. El d'eira in correspundenza regulara cun diversas scripturas e divers scriptuors rumantschs ch'el ha sustgnü ed accompagnà sco mentur, lectur, recensent ed ami.

Ils pleds, fats e scrits da Jon Pult nu'ns permettann perquai be d'imprender a cugnoscher (meglder) sia persuna, ma dan propcha ün'invista interessanta e complessiva illas preoccupaziuns ed activitats dal movimaint rumantsch dals decennis davu la seguonda guerra mundiala. Per il tschientavel on da sia naschentscha lessan nus perquai preschantar in quist cudesch la persunalità e l'ouvra da Jon Pult, publichond extrats da sias correspundenzas, documaints persunals ed ün numer important da pleds e scrits, per grondischma part amo mai publichats.

Per quels chi lessan survgnir hoz, 20 ons davu sia mort, üna survista da las activitats da Jon Pult ed imprender a cugnoscher seis scrits e sia persunalità, esa d'enorm avantag ch'el d'eira ün perfecziunist: El ha documentà detagliadamaing seis numerus artichels publichats in revistas e gazetatas ed el ha notà ed archivà minuziusamaing tuot ils discuors ch'el ha tgnü i'l decuors da sia vita. Las desch troclas d'archiv cun seis pleds e scrits bain ordinats, la collecziun premurusa da sia correspundenza e la documainta

ch'el ha ramassà per sia lavur fuorman il relasch da Jon Pult e la basa per quist'ediziun.

In quista «ediziun centenara» laina preschantar la vita e l'ouvra da Jon Pult, laschond gnir a pled impustüt ad el svesa, in quatter contribuziuns tematicas, in üna tscherna da seis plets e scrits ed in ün disc cumpact cun emischiuns da radio.

Survista dal cudesch

Il cumanzamaint fa üna biografia, scritta da seis duos figls Chasper e Clot, chi permetta üna vista plü persunala ed intima sün la vita e la persunalità da Jon Pult. Ils autuors han tscherchè e chattà bler material in lur chasa paterna a Sent e'ns preschaintan il dvantar, sentir ed agir da lur bap, dal giuven vegl e sias marusaglias al spus, conjugal e bap da famiglia, a l'ambaschadur, portapled ed activist dal movimaint rumantsch ed al magister e mentur venerà. Jon Pult ha passantà sia infanzia a San Galla, per uschè dir illa diaspora rumantscha, sco figl dal cuntschaint professor Chasper Pult, ün confundatur da la Lia Rumantscha, chi s'ha dedichà sper sia professura da talian d'ürant 26 ons a la redacziun dal Dicziunari Rumantsch Grischun. Sco seis bap ha eir l'unic descendent, creschü sü tanter las curunadas da la cartoteca dal grond dicziunari, inchaminà la via dal filolog e dedichà blers ons d'attività ingaschada a la protecziun, valurisaziun e defaisa da sia lingua materna e da seis sögl patern – sco chi's solaiva dir quella jada. Davo seis stüdis a Turich, Genevra e Paris, cun avair fini seis doctorat davart las denominaziuns da vadret e lavina illas Alps, ha il giuven romanist surtut dal 1946 sias prümas caricas publicas sco manader e bibliotecari da la nova Fundaziun Planta illa Chesa Planta a Samedan e sco secretari da la Lia Rumantscha, a las qualas sun seguidas amo bleras otras. Sper si'attività illas instituziuns rumantschas ha'l plü tard instrui talian, frances e rumantsch a la Scoula chantunala e lura impustüt, fin a sia pensiun, rumantsch al Seminari da magistras e magisters a Cuaira.

Sco chi ha observà fingià Jachen Curdin Arquint in seis necrolog, d'eira Jon Pult da pitschen insü attachà a la patria. Tras la lavur da seis bap es el «gnü cunfruntà da sia prüma infanzia nan cun ün möd da verer e valütar il cumün patria e l'aigna val nan da la perspectiva d'üna distanza chi diminischa tuot tenor l'asprezza dal detagl e chi nun indürischa il sguard tras ün realissem surcritic e sainza remischiun. [...] Quist möd da verer il cumün

patria, l'aigna val ed il muond rumantsch sco ün da chasa prüvâ, sarà stat la basa per la cordiala bainvuglientscha e la colliaziun cha Jon Pult ha resenti tuot sia vita pella Rumantschia, eir sch'el nu's faiva illusiuns sur dals debels dals Rumantschs».¹

La seguonda contribuziun, redigida da Valeria Badilatti, es dedichada a la correspundenza da Jon Pult chi muossa fich bain sia importanza sco mentur e promotur da diversas scripturas e scriptuors rumantschs, sco lectur critic e recensent bainvugliaint, sco ami e sco intermediatur cun il public. I'l s-chambi da chartas tanter Jon Pult ed Andri Peer, Cla Biert, Luisa Famos, Jon Semadeni, Artur Cafilisch, Tista Murk ed oters, as lascha observar e seguir co cha poesias e prosa sun gnüdas s-chaffidas, correctas, güdichadas e publicadas. E nus gnin eir a savair bier davart las spranzas e las fadias da quellas e quels chi han scrit e scrivan rumantsch. Jon Pult ha adüna considerà la litteratura sco fich importanta per la vita culturala rumantscha, quai muossan bain divers da seis referats. El ha adüna darcheu provà da muossar al public, quant difficila e stantusa chi'd es la situaziun da las scripturas e dals scriptuors rumantschs cun la paca recugnuschentscha e las difficultats da stampa ch'els ed ellas resentivan «in nossas pitschnas relaziuns». Jon Pult ha però eir svesa edi e güdà ad edir divers cudeschs, sco *Meis testament* da Chasper Pult, *Uorsin* da Selina Chönz ed Alois Carigiet, la *Musa rumantscha* da Peider Linsel e *Nossas tarablas* da la Società Retorumantscha. In connex cun il *Papparin* – ün text autobiografic da seis bap, cha Jon Pult ha chattà per cas e lura edi cun Andri Peer illa Chasa Paterna dal 1954 – dà la correspundenza da Jon Pult perdüta da l'interessant process d'ediziun e da las discussiuns e decisiuns chi ha dat areguard quist text controvers per sia lingua e seis cuntgnü.

L'attività da Jon Pult illas organisaziuns ed instituziuns rumantschas preschainta Bernard Cathomas illa terza contribuziun. Sco cha Jon Pult ha dit üna jada svesa, as trattaiva «da cumbatter cunter indifferenza e negligenza illas aignas lingias, da sdasdar ils tevis e flaiVELs tanter nos pövel», e perquai vulaiVA «üna buna doscha d'ün san fanatissem ed ün puogn plain da cumbattants».² Jon Pult ha dat üna nouva taimpra al movimaint rumantsch: Influenzà dal spiert pratic da Giachen Conrad, l'iniziant e prüm president

1 Arquint, Jachen Curdin: In memoria a Jon Pult. in: Annalas da la SRR, Cuaira, 1992, p. 221.

2 Pult, Jon (1959): La dostanza dals Rumantschs. in: Die Schweiz. Ein nationales Jahrbuch, Neue Helvetische Gesellschaft, Basilea, 1959, p. 136.

da la Lia Rumantscha, pretendeva el da las organisaziuns linguisticas üna vardai vla confruntaziun culs problems dal rumantsch e dals Rumantschs e na be bels discuors d'indumengias. Jon Pult ha nomnà quella jada las imnatschas pel nom ed ha elavurà strategias per tillas superar: l'industrialisaziun, la spopulaziun dals cumüns rumantschs, la preschentscha vieplü pitschna dal rumantsch illa vita dals cumüns, impustüt illas scoulas, ils giuvens paur chi nu chattaivan ingünas duonnas, las ouvras eletricas chi periclitavan il rumantsch cun ils millis d'immigrants per lur fabrica e tras la sfigüraziun da la patria. Illas instituziuns rumantschas, impustüt sco secretari da la Lia Rumantscha, ha Jon Pult pledà e lavurà per üna collavuraziun productiva dal movimaint rumantsch cun l'industria, per la modernisaziun da l'agricultura alpina, per mantegner ed augmentar il rumantsch illas scoulinas e scoulas, per la scoula da pauras e paur a Lavin iniziada da Rico Parli, per l'integraziun linguistica dals immigrants e cunter ouvras eletricas invasivas. El s'ha però eir ingaschà cun success per üna basa finanziaria solida per garantir l'importanta lavur da la Lia Rumantscha, redigind ed inoltrond diversas instanzas pro la Confederaziun e pro'l chantun Grischun. El nun ha lavurà be pel rumantsch, el vaiva adüna eir ün grond interess per las otras linguas e culturas da la Svizra, ed il barat tanter quellas al staiva fich a cour. Uschè ha'l pledà eir in gremis culturals svizzers sco i'l cussagl da fundaziun da la Pro Helvetia, illa cumischiun da program da radio e televisiun svizra e sco vicepresidente da l'Uniun svizra da scripturas e scriptuors per seis püt da vista, pel dret dals Rumantschs d'esser rapreschantats, ma apunta eir per seis ideal da svagliar incletta tanter las culturas svizras. Cun quist ingaschamaint es Jon Pult dvantà – sco ch'Andri Peer ha scrit per seis settantavel anniversari – ün «ambassadeur de charme» da la lingua e cultura rumantscha in Svizra.³

La plü gronda part da quist cudesch es dedichada a l'ouvra da Jon Pult, plü precis ad üna schelta da plets e scrits da Jon Pult, blets amo mai publicats. Üna survista davart il material edi dà la quarta contribuziun da Rico Valär. Il prüm vegnan preschantats divers plets cha Jon Pult ha tgnü in ravuogls rumantschs, i'ls cumüns, illas societats, a festas da musica ed a festivitats pels prüms avuost. Il prüm referat public in ün cumün rumantsch ha Jon Pult tgnü cun be 24 ons, dal 1935 a Santa Maria in Val Müstair. Ün da seis ultims plets publics es stat quel pels prüms avuost dal 1981 in seis cumün

3 Peer, Andri (1981): Jon Pult zu seinem siebzigsten Geburtstag. in: Bündner Zeitung, Cuoira, 3-8-1981; Pels settanta da Jon Pult. in: Fögl Ladin, Samedan, 31-7-1981.

patria, a Sent. In üna seguonda part as chatta plects in otras linguas davart la situaziun dal rumantsch, la litteratura rumantscha e grischuna e davart il «character» dals Rumantschs. Üna schelta d'artichels stats publichats in rumantsch, tudais-ch, frances ed inglais chi sun d'interess pervi da lur cuntgnü o perche ch'els nu sun plü facilmaing accessibels vaina reuni illa terza part. La quarta part dals scrìts e plects edits in quist cudesch sta in stret connex cun las activitats da Jon Pult illas instituziuns rumantschas e vain contextualisada illa contribuziun da Bernard Cathomas.

Il radio e plü tard la televisiun sun stats ün oter champ d'actività important per Jon Pult. Il disc cumpact, miss insembel da Men Steiner, as rechatta davovart illa cuverta dal cudesch e cuntegna divers extrats d'emischiuns e contribuziuns da Jon Pult. El es stat ün dals prüms chi ha lavurà per raggiundscher ün effet positiv pel rumantsch cun quista nouva tecnica chi paraiva al cumanzamaint da portar be amo daplü tudais-ch i'ls cumüns rumantschs. D'üna vart s'ha'l ingaschè illa cumischiun da program da la Cumünanza Radio Rumantsch (CRR) ed impustüt pro la SRG per ils programs rumantschs chi sun dvantats adüna plü numerus a partir dal 1955. Da l'otra vart ha'l concepì e redigì eir s'vess emischiuns rumantschas e tudais-chas. Dal 1944 al 1954 as dudiva duos jadas l'on i'l radio Beromünster sia *Radiochronik aus Romanischbünden* chi til permettaiva da preschantar al public da lingua tudais-cha la vita, las activitats e las preoccupaziuns dals Rumantschs. Daspö il 1955 haja dat las emischiuns da *Radioscola*, a partir dal 1959 il *Viagiond cul microfon* cun Tista Murk. Ils 7 da favrer 1963 haja dat la prüma emischiun rumantscha a la televisiun, *Il balcun tort*, e la CRR es dvantada l'on 1969 la Cumünanza Rumantscha Radio e Televisiun. Dürant 38 ons es Jon Pult stat activ pel radio e la televisiun rumantscha.

Ün pêr impissamaints davart la lavur d'ediziun

Edir hozindi documainta our d'ün relasch significh a in prüma lingia üna gronda lavur da digitalisaziun. Tschientineras da paginas scrittas a man o cun la maschina chi briclan da notizhas e rinviamaints, correcturas ed aggiuntas, han stuvü gnir transferidas dal palperi i'l computer per rivar l'ultim darcheu sül palperi in fuorma da cudesch.

Avant esa natüralmaing stat da guardar tras e zavràr tuot il relasch da Jon Pult. Üna lavur fatta principalmaing l'utuon 2010 illa scoula da Sent aint

in stanza dal magister Andri Gritti, mo lura cuntinuada da tuot ils participats cun retscherchas punctualas in oters archivs e relaschs. Lura esa stat da far passar tras il scanner quai chi d'eira pussibel e da scriver giò a man il rest. Quista lavuruna ha fat per gronda part Laura Decurtins. Per evitar ils fals inevitabels pro quist process haja vulgü il lectorat attentiv e premurus da Gion e Duri Gaudenz e da Dumenic Andry.

Las directivas chi han guidà la lavur d'ediziun sun quellas da la filologia actuala, quai chi vuol dir in prüma lingia cha quai chi sta scrit i'l original vala, independentamaing da las normas ortograficas, grammaticalas e lexicalas da quella jada o dad hoz. Da reproducier il möd da scriver da Jon Pult plü fidelmaing pussibel permetta da far interessantas observaziuns davart il rumantsch scrit tanter ils ons 1930 e 1990. I's sto tgnair adimmaint cha Jon Pult nun ha frequentà ingüna scoula rumantscha, sia ortografia nu d'eira perquai al principi amo uschè consequenta, eir perquai cha bunas grammaticas e vocabularis dovrabels d'eiran quella jada üna rarità. Tals instrumaints per scriver rumantsch sun gnüts elavurats pür dal temp cur cha Jon Pult d'eira pro la Lia Rumantscha, ed el svesch ha partecipà cun rediger ils custabs da prouva *d, e, f* dal dicziunari dad Oscar Peer.

Blers texts chi vegnan edits in quist cudesch ha Jon Pult redigi sco referats, els d'eiran damaja destinats a la lectüra davant ün public. Eir scha Jon Pult dovraiva ün stil magari elevà perfin in seis discuors, badaina ch'el integrescha tschertas fuormas dialectalas, tuot tenor in che cumün ch'el referischa. El müda eir l'idiom, sch'el va in Engiadin'Ota o perfin in Surselva. Müdadas vi da texts originals esa gnü fat be fich pacas, tscherts sbagls da stampa evidaints sun gnüts correts, scurznicas ch'el ha fat per glivrar amo la frasa sül fögl e ch'el ha lura dit in tuotta lunghezza davant il public sun gnüdas scrittas oura. Diversas passaschas ch'el ha cità in seis referats da publicaziuns e chi nu's chattaivan i'ls manuscrits e tiposcrits vaina integrà qua tenor la funtana indichada da Jon Pult directamaing i'l text.

Il timun per la realisaziun da quista «ediziun centenara», dal ramassar material al scriver e lectorar las contribuziuns, da la lavur i'l studio da tun fin a l'organisaziun da las finanzas, ha gnü üna gruppa d'ediziun suot la bachetta da Bernard Cathomas cun Valeria Badilatti, Iso Camartin, Duri Gaudenz, Gion Gaudenz, Peter Loretz, Chasper Pult, Clot Pult, Clà Riatsch, Men Steiner e Rico Valär. Grond sustegn vaina surgni da Dumenic Andry, Erwin Ardüser, Laura Decurtins, Silvana Derungs, Annetta Ganzoni, Ines Gartmann, Claire Hauser Pult, Marcella Pult, Violanta Spinass, Carli Tomaschett, Mariano

Tschuor e Bettina Vital. Per la grafica e la stampa d'eiran responsabels Kurt Bläuer e Bernard Schlup. Il disc cumpact es gnü realisà cul sustegn da Radiotelevisiun Svizra Rumantscha (RTR).

Ûn grond grazcha fich a tuottas ed a tuots chi han contribui a la reuschida da quist cudesch! A las lecturas ed als lectuors giavüschaina bun divertimaint cun scuvrir correspondenzas, fats, plets e scrits d'ün important activist ed ambaschadur pel rumantsch i'l 20avel tschientiner.

Turich, in avrigl 2011, Rico Valär